

*др Драгољуб М. Поповић,
ванредни професор Правног факултета у Београду*

ПОГЛЕД НА ИСТОРИЈУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Правни факултет у Београду једно је од најстаријих наших училишта. Увод у његову повест представљало је отварање српскога Лицеја у Крагујевцу 1838. године.

Ускоро затим, једним актом септембра 1840, кнез Михаило је наредио да се установи "још једна класа, у којој ће се ученицима II-е класе Лицеума нашег, свршившим теченије школско с концем месеца јулија тек. год. за једну годину правословне и полицијне науке предавати". У овом акту факултетска повесница проналази свој почетак. Београдски Правни факултет настао је као Правословно одељење крагујевачкога Лицеја.

Кнез Михаило, кога с правом можемо сматрати оснивачем ове куће, присуствовао је почетком фебруара 1841. године, заједно с председником владе и министром просвете, првом полугодишњем испиту слушалица правословнога течаја. О томе су Новине србске донеле вест, у којој је за студенте казано "да је милина била слушати ји", а исто тако да је и сам Светли Књаз "благоизволео учествовати у многим вопросам и препиркама разни мненија са дивним проницатељством".

У другој половини те исте године, кнез Михаило премести читав Лицеј у Београд, где у септембру почну предавања. Тај почетак правничке наставе у Београду на Правословноме одељењу Лицеја сматрамо утемељењем наше установе и тај датум прослављамо данас као велики јубилеј.

ПОЧЕТНО (ИЛИ ПРЕТКЛАСИЧНО) ДОБА

У почетку је уређење Лицеја било једноставно. Читавим невеликим училиштем управљао је један од професора, који је добио назив ректора. У Правословноме одељењу најранија класа имала је свега девет слушалица, а предавања су држала два професора.

Први професор права који је био постављен био је Јован Рајић. Он, међутим, није одмах ступио на дужност, тако да су првој класи наших правника предавали Јован Стерија Поповић и Игњат Станимировић. Сва тројица били су пречани и правне науке студирали на мађарским универзитетима. Рајић је још пре преласка у Кнежевину крајем 1840. сачинио први план студија права и о томе једним писмом известио Попечитељство просвештенија. Тако је први наставни план београдско-

га Правног факултета настао у Новом Саду. Рајић је Попечитељству овако писао: "И тако не усуђујући се за први почетак више од две школске године и три учитеља пројектирати, а не хотећи ни једну од изложени у системи 14 наука жртвовати, бацио сам на плећа учитељска мало већи терет од обичнога". На почетку наставе у Београду предавала су сва тројица поменутих професора: Поповић - Природно право и предмет који се онда звао "Куријални штил", Станимировић - Статистику, а Рајић - Полицију.

Премда су Поповић и Рајић убрзо напустили Факултет, а једино се Станимировић на њему дуже задржао, усталио се за више година почетни образац, по коме право предају три професора, с тим што сваки подучава више предмета.

Тако је остало и онда када су се у пролеће 1843. правне студије продужиле на две године. Првој години су тад били остављени Природно право, статистика и Политическе науке, што је било друго име за Полицију, док су за другу годину били предвиђени, како у једном министарском решењу читамо: "право римско, право криминално, филозофическо и судејски поступак при грађанским парницама и криминалним изследованијама, са обзиром на постојеће у Србији уредбе и устројенија у овом призренију". Ове потоње речи које опомињу на правни позитивизам, нарочито треба подвући, јер је то било време у којем је српско законодавство чинило тек почетне кораке.

Младој држави је тад у доброј мери недостајало писано право, а амбициозни и родољубиви професори су хтели да српским слушаоцима тумаче управо норме српскога права. Но, у једноставном плану од свега седам предмета, који смо малочас поменули, недостајало је излагање о уставном праву, иако је Србија већ имала устав. Због тога је професор Максим Симеоновић у новембру 1843. предложио надлежном министру увођење новог предмета, понудивши се истовремено да га предаје. Симеоновић је писао: "Што је Енглезима њина Карта магна, Французи-ма Шарт, Мађарима Vula aurea, итд. то је Србима Устав; на њему се сва садања права и слободе оснивају и управ у њему содржавају и устав је Србину свака трећа реч". Уставобранитељски попечитељ правосудија и просвештенија, међутим, није делио професорово мишљење и истага месеца је одговорио ректору да не прихвата Симеоновићев предлог.

Године 1844, када је донет Грађански законик, те отад рачунамо почетак доба кодификације нововековног српског права, било је у септембру озакоњено Устројеније јавног училишног наставленија, које је дало за право Симеоновићу. Међу девет предмета, колико се тад нашло у наставном плану, један се звао Право јавно Србије, а било му је, као засебан део, придодато и право Кононическо Цркве источне.

Правничке студије су доцније биле преуређене почетком 1849. кад је читав течај продужен на три године и уведено четрнаест обавезних предмета. Тад је и број професора био повећан с три на шест.

Највеће промене у овоме, преткласичном добу факултетске пове-сти, претрпело је школско уређење онда кад је Лицеј прерастао у Велику школу, за време друге владе кнеза Михаила. Закон од 24. септембра 1863. установио је Велику школу, коју су чинила три факултета. Један од ових назван је Правничким. Отад се усталио и све до данас одржао назив

факултет. Великом школом више није, као некад Лицејом, управљао ректор сам, него је био установљен Академијски совјет, у који су, осим ректора, улазили сви професори и супленти.

У погледу наставе, међутим, управо поменути закон успоставио је врло тежак систем, по коме су слушаоци Правничкога факултета за четири године студија били обавезни да положи испите из десет стручних предмета, али и још једанаест из предмета с других факултета, од којих неки, попут зоологије, или ботанике, или хемије, нису имали баш никаквог додира с правним наукама. Премда необичан, овај се поредак одржао читаво десетлеће, све док није био измењен Новелом великошколскога закона 1873. године која је установила систем с тринаест стручних и још шест сродних предмета с Филозофскога факултета. Доцнијом Новелом, 1880. године, било је уведено седамнаест стручних предмета и четири сродна с филозофскога течаја.

Ако бисмо покушали да једним погледом обухватимо ово почетно доба живота наше куће, рекли бисмо да је занимљиво то што почетак правничке наставе у обновљеној Србији претходи добу кодификације права. Српска младеж се праву почела учити још у оно време кад су се наши стари управљали према обичајима, али је настава била окренута правној теорији и нашим онда малобројним изворима писаног права, свакако вазда с погледом на страна законодавства. Зато се отварање наше најстарије и врло дуго једине правне школе указује као део оног друштвеног тока који је српско право водио кодификацији и рецепцији страног права.

У другој половини шездесетих година прошлога века, доношењем процесних законика, завршило се доба кодификације права. Правни факултет је, како смо видели, непосредно пре тога добио модерније уређење и своје данашње име, а почетно доба његове повести наставило се све до друге половине деведесетих година, кад је наступило осовинско време.

КЛАСИЧНО ДОБА

Весник новог доба била је једна Новела великошколскога закона од октобра 1896. Том новелом учињена је измена у управљању српским свеучилиштем утолико што су поред Академскога савета били установљени и факултетски савети. Ове потоње су чинили редовни и ванредни професори факултета, с факултетским старешином, како је закон онда звао декана. Тиме је била наглашена самосвојност факултета. Идуће, 1897. године, била је донета Уредба Велике школе, претеча данашњег универзитетског статута, која је овластила уредбе појединих факултета да пропишу режим студија. Исте године донета Уредба Правнога факултета предвидела је седамнаест предмета обавезних за слушаоце. Тад је први пут уведено разврставање предмета на судску и политичко-економну групу. У првој их је било седам, а у потоњој шест. Студент је током четворогодишњег школовања морао положити испите из свих 17 предмета. Осим тога, на крају треће и четврте године студија морао је положити и стручне испите из предмета групе коју је изабрао. Ова

подела предмета на групе, додуше у измењеном облику, одржала се све до друге половине нашега века.

Осим промена у уређењу и начину студирања, почетак новог доба у повести наше установе означило је и ступање за катедру двојице великана, можда највећих међу највећима. Године 1897. био је за ванредног професора постављен Слободан Јовановић, а идуће - 1898, Живојин Перић. Њихов рад, као и рад њихових младих колега, а такође и њихових ученика, обележиће читаву епоху, коју с правом можемо назвати златним веком Факултета.

Златни век је почео у времену развитка и научне обраде српскога кодификованог права. Српска правна наука је тад закорачила на међународну позорницу, а многи њени знаменити представници достигли су европски домет и огледали се у европским размерама. Настао је читав низ систематских дела, чије би нас набрајање у овој прилици одвећ задржало.

Златни век је красила елеганција израза и изванредан стил великог броја професора, који није настао у правној науци, него је примљен из лепе књижевности, па је понео име београдски стил. Лакоћа у изражавању и језгровитост његове су главне одлике.

У овоме добу, по окончању првога светскога рата, била је створена заједничка држава југословенских народа. Нова држава се суочила с проблемом изједначења права својих разноликих покрајина, да би потом приступила кодификацији југословенскога права. Професори београдскога Правног факултета свесрдно су помагали кодификаторске напоре нове државе.

Уређење какво је Факултет добио у класичноме добу своје повести представља темељ данашњег Факултета. Поменута Уредба Правнога факултета из 1897. била је први самостални органски акт Факултета и у том смислу је претходница данашњег факултетског статута. Образац факултетског уређења није претрпео никакве суштинске измене ни онда кад је 1905. године Велика школа прерасла у Универзитет, као ни доцније у држави с више универзитета и новим универзитетским Законом од 1930. године.

Наставни план се полако развијао, те је растао број обавезних предмета. Тако се у факултетској уредби од 1906. овај број попео на 19, а по једној новели те Уредбе 1926. на 20. Толико предмета предвидела је и нова Уредба 1928. године да би до значајних новина дошло тек 1938. на основу Уредбе правних факултета у Београду, Загребу и Љубљани. Тад је на овим факултетима образовано 17 катедри са чак 60 предмета, али је на београдском Правном факултету 21 предмет био обавезан за слушаоце општег течаја.

Сјај златнога века простире се све до наших дана, зато што је рад тадашњих професора оставио огромну културну бразду, духовни потомци и настављачи великих професора који су обележили ово доба предају још и данас и њихов утицај се осећа у многим правним гранама.

ПОСТКЛАСИЧНО ДОБА

Златни век Факултета настао је као производ полагааног, десетлеђиа негованог, развитка научне обраде једног националног права које је упило европске узоре и прилагодило их сопственим потребама. Завршетак тога доба био је, међутим, готово тренутан. Духовна клима класичнога доба факултетске повести била је уништена у страшном потресу изазваном другим светским ратом.

После рата обновљени београдски Правни факултет, који за време рата није радио, закорачио је у треће доба своје повести. То доба бисмо назвали посткласичним.

Основну ознаку посткласичнога доба представљало је непостојање демократије, које је било један од узрока општег опадања права, како у погледу његовог значаја и улоге у друштву, тако и у погледу његове садржине и правне технике, па све до изопачавања правничког речника. Југословенски режим је покушао да у праву изводи експерименте. То је довело до насилног стварања и измишљања установа које нису имале подлоге у стварности и до размаха привидне самосталности друштвених организама, која је била велики непријатељ правне сигурности. Кодификација права је најпре настављена, да би потом била напуштена, јер је дошло до разарања друштвеног ткива, па самим тим и читавог правног поретка. Међу малобројним кодификаторским делима која овом правилу измичу и која су се одржала, стоји кодификација облигационог права, али је и тај законик, у ствари, дело професора класичног доба - Михајла Константиновића.

По некој чудној законитости, управо у време декаденције и кварења класичних правничких образаца дошло је до ширења и размаха правних студија. Београдски Правни факултет је у своме посткласичном добу помогао стварање читаве породице наших угледних правних школа. Правне студије враћене су у Крагујевац, а луча законознања засјала је и у Новом Саду, где је некад сачињен наш први план правних студија, као и у многим другим југословенским градовима.

Школско уређење је у посткласичном добу било подложно честим променама, али је извесну сталност показала установа катедре. Систем са 17 катедара, предвиђен Уредбом од 1938, кратко се примењивао и није оставио трага, осим утолико што је све до данас катедра остала установа која окупља наставнике сродних наука и усклађује њихов рад. После другог светског рата обликовано је пет катедара. Затим се у самосталну издвојила катедра за међународно право, а нешто доцније и социолошка катедра, па се тако стигло до данашњих седам катедара.

Упоредо с повећањем броја катедара, растао је и број обавезних предмета. Шездесетих година стигло се до тридесет, а данас се јављају предлози да се тај број повећа.

*

Ми смо данас на измаку посткласичног доба и на прагу модерних времена. Без обзира на све недоумице које нас у државном животу муче, обнова демократије сасвим је извесна, а самим тим и потреба образовања

за њу. То пред школу која је данас слављеник, као и пред васцели српски народ, поставља огроман задатак. Нека нам зато буде дозвољено да овај поглед завршимо надом да ћемо тај велики и племенит задатак испуни-ти и да ће српски народ поново постати народ међу народима.